

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ
ПРОДОВОДАМИ У ПІСЛЯКРИЗОВИЙ ПЕРІОД**

Здійснено дослідження потенціалу внутрішньої торгівлі продовольчими товарами в структурі ВВП. Висвітлено проблеми, пов'язані з розвитком, та запропоновано шляхи підвищення показників торгівлі продоводами як сфери формування і стабілізації споживчого ринку.

Проведено исследование потенциала внутренней торговли продовольственными товарами в структуре ВВП. Показаны проблемы, связанные с развитием, и предложены пути повышения показателей торговли продоводами как сферы формирования и стабилизации потребительского рынка.

Research of potential of domestic trade food stuffs is carried out in the structure of GDP. Problems are reflected related to development and the ways of increase of indexes of trading in foodstuffs are offered, as spheres of forming and stabilizing of user market.

Ключові слова: внутрішня торгівля продовольчими товарами, ВВП, дефлятор ВВП, експортно-імпортні операції з продоводами.

Торговельно-посередницька діяльність продовольчими товарами є невід'ємною частиною економіки країни. Рівень розвитку торгівлі продуктами харчування та торгівлі взагалі слугує як індикатор економічного стану країни. Для підтвердження цього факту слід розглянути та дослідити структуру валового внутрішнього продукту України.

Аналізуючи структуру та динаміку ВВП, можна побачити стан розвитку будь-якої галузі економіки. Для визначення місця торговельно-посередницької діяльності в структурі ВВП слід керуватись виробничим методом.

Торговельно-посередницька діяльність продоводами впливає на рівень ВВП України та показує стан купівельної спроможності населення країни. Також динаміка змін обсягів продажу продуктів харчування відображає стан економічного розвитку України. Дана галузь займає в середньому 1/6 частину від загального обсягу ВВП України або в середньому 14%. Торговля продуктами харчування займає в середньому 60% від загального обігу торгівлі в цілому і 10% від ВВП. Згідно статистичних даних кризи 2008-2009 року відносно не болісно пережила сфера торгівлі, про що свідчать показники, які впали в межах 5-3% (рис. 1). Майже однакова динаміка зміни обсягів ВВП, торгівлі та торгівлі продоводами свідчить про тісну залежність загальнонаціональних економічних процесів та розвитку торговельно-посередницької сфери ринку продуктів харчування, отже розвиток та ріст торгово-посередницької діяльності на ринку продуктів харчування прямопропорційно буде впливати на розвиток сфери торгівлі в Україні загалом.

Слід зазначити, що українській економіці притаманна сильна тінізація. Експерти зазначають, що тінізація економіки становить близько 40% [1]. Звісно, такий непрозорий стан економіки свідчить про відносно орієнтовні показники Державного комітету статистики. Особливо це стосується сфери торгово-посередницької діяльності продовольчих товарів.

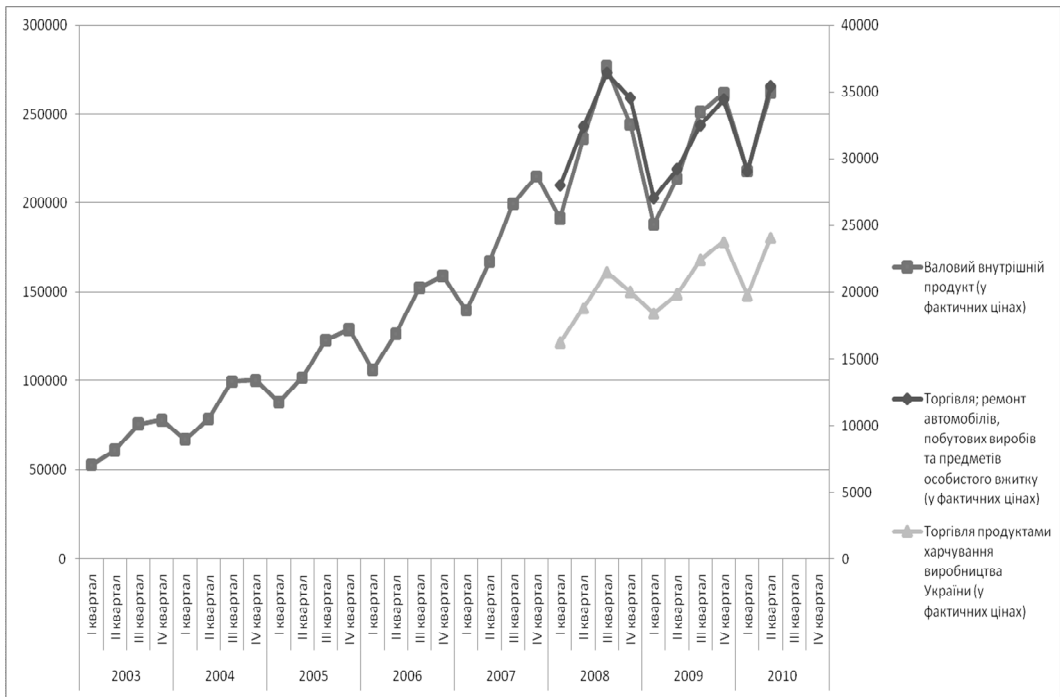


Рис 1. Обсяг ВВП та торгівлі, млн.грн (у фактичних цінах)

Загалом спостерігаються позитивні зміни в обсягах торгівлі продуктів харчування в структурі ВВП - збільшення в II кварталі 2010 року на 17% (4209 млн. грн. у фактичних цінах) в порівнянні із II кварталом 2009 року, та на 5% (1086 млн. грн у фактичних цінах) в порівнянні із II кварталом 2008 року [5].

На початку 2011 року спостерігається зростання рівня цін на ринку продовольчих товарів, зростання цін на паливомастильні матеріали, посилення державного регулювання цін на продтовари, негативний вплив запровадженої нової податкової політики.

З огляду на такі фактори, слід прогнозувати падіння обсягу торгівлі продуктами харчування у зв'язку із зменшенням конкуренції в даній галузі та закриттям великої кількості малих і середніх підприємств, що не зможуть працювати в нових податкових умовах, а також зменшення платоспроможності населення [6].

Аналіз торгівельної галузі в структурі ВВП, за умови розрахунку виробничим методом, показує, що переважна частка припадає на кінцеву продукцію. Відповідно – для ефективного функціонування цієї галузі важливим є зростання особистих доходів, інвестицій, державних закупівель, чистого експорту, тобто сукупного попиту. Слід зазначити, що торгівля продтоварами на 70% складається із продуктів харчування національного виробництва (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка обсягу продажу продуктів харчування та продтоварів виробництва України

	Фактично за звітний період, рік			
	2006	2007	2008	2009
Обсяг продажу продуктів харчування, тис. грн.	44 497 744	56 444 491	76 672 185	84 307 891
Обсяг продажу продтоварів виробництва України, тис.грн	39 721 959	49 782 459	67 636 530	74 490 514

З огляду на ситуацію в країні в поточному році, на початок наступного можна прогнозувати падіння обсягів торгівлі продуктами харчування на 15-20%. Причинами можна вважати падіння купівельної спроможності населення та інфляційні процеси, що уже помітні досить яскраво на теренах національної економіки. Жорстке регулювання цін на товари першої необхідності та податкова реформа, яка збільшує звітне навантаження на підприємства торгівельної сфери на ринку продуктів харчування, створюють ще більші перешкоди для розвитку торговельної сфери. Безпосередньо собівартість продуктів харчування також зростає у зв'язку із суттєвим подорожчанням енергоносіїв на початку 2011 року. Такий стан економіки дозволяє прогнозувати ще одну хвилю економічної кризи.

Початок такої кризи може бути пом'якшений або ліквідований за умови сталого розвитку світової економіки у 2012 році. Проведення в Україні футбольних змагань європейського значення у 2012 році також сприяє залученню інвестицій, приросту туристів тощо.

Такі передумови дають право прогнозувати припинення кризових явищ на деякий час, і їх абсолютне знищення за умови чіткої, відповідної державної політики по відношенню до представників ринку продуктів харчування.

Важливе значення має обчислення темпів зростання та приросту ВВП за рахунок цін, тобто інфляційної зміни ВВП. З цією метою застосовуються різні індекси цін, зокрема індекс цін ВВП, який називається дефлятором ВВП [1].

Динаміка зміни дефлятора валового внутрішнього продукту за 2006-2010 роки, що показано на рис.3 знаходиться в межах 20% без стрімкого росту чи падіння. Найстрімкіше падіння відбулося з I по II квартал 2009 року на 12%. Це можна пояснити піком кризової ситуації.

Крива торгівлі та крива валового внутрішнього продукту повторюють одна одну, але в них є деякі незначні розбіжності, обумовлені змінами в законодавстві, сезонністю чи очікуваннями.

За 6 років питома вага торгівлі продтоварами становила в середньому 5% ВВП. Найбільша частка даного виду економічної діяльності припала на 2005 рік – 6% від ВВП. В період 2004-2005 спостерігалась курсова стабілізація національної валюти, що сприяло зростанню обсягів торгівлі продтоварами і економіки в цілому, в результаті чого купівельна спроможність населення зростала.

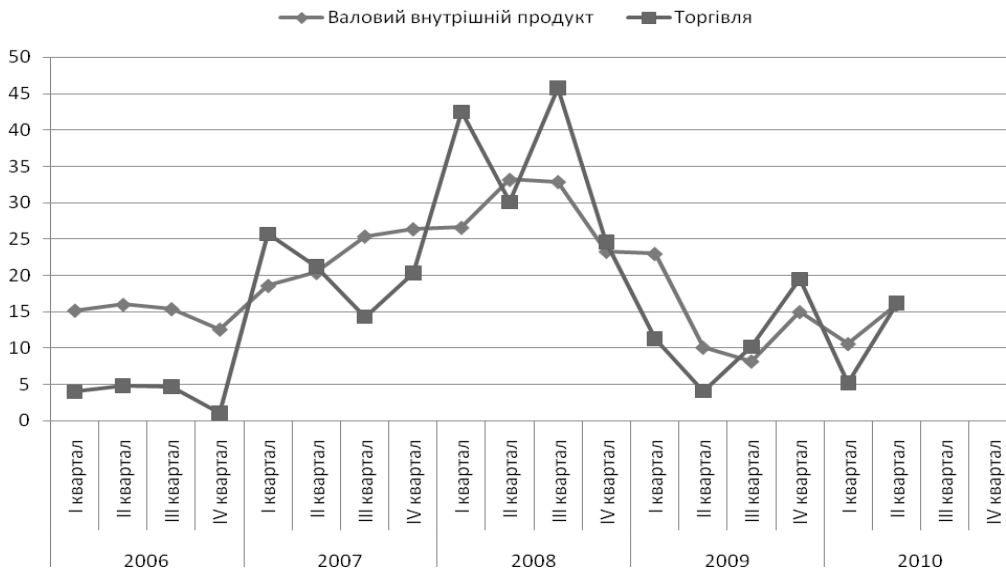


Рис 2. Зміна дефлятора валового внутрішнього продукту у 2010 році (% до відповідного кварталу попереднього року, у постійних цінах 2007 року)

Аналізуючи динаміку зміни питомої ваги торгівлі продтоварами в структурі ВВП, можна стверджувати, що поточна ситуація залишиться сталою протягом найближчого періоду. Тобто, в період з 2010 рік по 2015 рік торгівля продтоварами буде займати в середньому від 4% до 6% у обсязі ВВП. Це обумовлено великою питомою вагою промислової галузі у структурі ВВП і іншими чинниками.

Таблиця 2

Структура оптового товарообороту підприємств оптової торгівлі України за обсягом товарообороту в 2009 році

Групування підприємств за обсягом оптового товарообороту	Кількість підприємств		Оптовий товарооборот	
	одиниць	питома вага, %	млн.грн.	питома вага, %
Усього	75132	100	860967,9	100
у т.ч. з оптовим товарооборотом				
до 50,0 тис.грн.	26498	35,4	119,7	0,0
50,1–500,0 тис.грн.	14609	19,4	3288,7	0,4
500,1–1000 тис.грн.	6419	8,5	4629,9	0,5
1,1–10,0 млн.грн.	18805	25,0	66163,5	7,7
10,1–50,0 млн.грн.	6366	8,5	141399,4	16,4
50,1–100,0 млн.грн.	1268	1,7	87880,8	10,2
100,1–500,0 млн.грн.	973	1,3	192081,6	22,4
500,1 млн.грн. і більше	194	0,2	365404,2	42,4

Сфера торгівлі поділяється на оптовий продаж товарів та на продаж товарів в роздріб. Основна частина оптового товарообороту (91,4%) в 2009 році була одержана за рахунок діяльності (11,7%) підприємств оптової торгівлі, з

товарооборотом від 10,1 млн. грн. до 500,1 млн. грн. і більше (табл. 2). Порівняно з 2008 роком кількість підприємств із річним оптовим товарооборотом більше 500 млн. грн. зменшилась на 20,1%, а питома вага їхнього оптового товарообороту зменшилась на 0,1 в.п. (відсоткових пунктів). Це свідчить про об'єднання підприємств, що займаються гуртовим продажем товарів. У подальшому така тенденція має посилитись, оскільки малим і середнім підприємствам торгівельної сфери продуктами харчування на даний момент працювати, конкурувати стає дедалі складніше. А міцні крупні торгівельні підприємства в поточних економічних умовах почувують себе більш комфортно.

Зміна кривої оптового товарообороту відрізняється від зміни кривої продовольчих товарів (рис. 3). Це можна пояснити кризовим становищем в країні, що безпосередньо спричинило вплив на непродовольчі товари, як такі, що займають суттєво більшу частину оптового товарообороту.

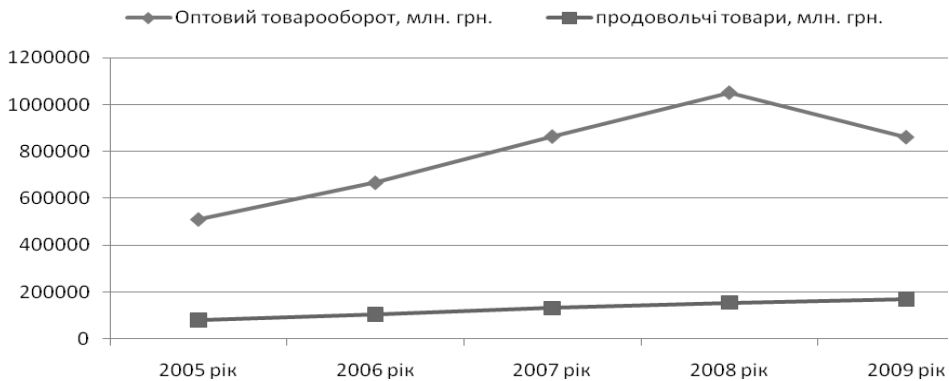


Рис. 3. Структура оптового товарообороту підприємств оптової торгівлі України, млн. грн.

У середньому 90% роздрібного товарообороту продуктів харчування реалізується у торгових мережах. За період 2005-2009 рр. цей показник виріс на 2%. Але даний показник не є об'єктивним, оскільки існують приватні господарства, врожай яких продається на стихійних ринках по всій країні. Саме ці дані не аналізують і не збираються. Тому некоректно стверджувати, що 90% офіційного товарообороту продуктів харчування, який проходить через юридичних осіб, реалізується в торгових мережах.

Під час аналізу макроекономічних показників галузі обов'язково враховується динаміка змін обсягів не лише внутрішньої торгівлі, але й зовнішньої: динаміка змін експорту та імпорту.

За даними Держкомтсату України, імпортна складова зовнішньої торгівлі України зростає за останні роки динамічніше, ніж експортна. Таким чином, Україна на даний момент відзначається високим рівнем імпортозалежності.

Темпи зростання експорту-імпорту товарів та послуг до кризового 2009 року стабільно зростали. Різке падіння на 37% експорту та на 45%

імпорту в 2009 році було зумовлено економічною та політичною кризою в Україні. Станом на 2010 рік відслідковується значне зростання експортно-імпортних операцій в середньому на 30%. Дана тенденція залишалась би позитивною, якщо б не від'ємне сальдо торговельного балансу країни. Слід відзначити, що після політичної кризи 2005-2006 роки країна набула статусу імпортозалежної, оскільки саме у 2006 році вперше за 6 років було відмічено від'ємне сальдо в розмірі 2884,5 млн. дол. США.

Розмір дефіциту торговельного балансу за 2010 рік в розмірі -3113,1 млн.дол. США збільшився на 42% у порівнянні із 2009 роком. Враховуючи негативні тенденції в економічному розвитку України в 2011 році дають підстави прогнозувати і подальше збільшення даного показника.

Що стосується експортно-імпортних операцій із готовими харчовими продуктами, то ситуація протилежна порівняно з загальною картиною. Обсяги експорту продуктів харчування, починаючи з 2007 року, більші за обсяги імпорту аналогічних товарів. Суттєве падіння після стрімкого росту обсягів експорту спостерігається в 2008 році. Це пов'язано із світовою економічною кризою, що обумовлює падіння експорту продуктів харчування на 4,4% (з 8,2% до 3,8%) питомої ваги в загальному обсязі. Хоча при цьому рівень імпорту готової харчової продукції залишився майже на тому ж рівні.

Із становленням ситуації в економіці провідних країн світу почали зростати обсяги експортно-імпортних операцій на українському ринку продуктів харчування. При подальшому аналізі ситуації, що склалася в 2010 році, спостерігається незначне падіння макроекономічних показників зовнішніх відносин ринку готової харчової продукції. Враховуючи вказаний факт про те, що харчова галузь суттєво не впливає на ВВП країни, але слугує індикатором купівельної спроможності населення України, слід зробити наступні висновки: динаміка змін обсягів експортно-імпортних операцій харчової промисловості відображає настрої світового ринку у порівнянні із внутрішньою економічною ситуацією. У випадку 2010 року слід стверджувати, що відбуваються повторні початкові кризові явища в економіці країни у відповідності із нестабільною ситуацією на ринках розвинутих країн світу. Дані висновки можуть підтвердити, або спростувати подальші зміни показників обсягу експортно-імпортних операцій.

Враховуючи нестабільну ситуацію на початку 2011 року в країнах південної Азії, що викликанні місцевими революційними настроями, та екологічними катаклізмами Японії, логічно припустити певні негативні зміни в економічній ситуації країн-імпортерів та країн-експортерів та у світовій економіці в цілому.

Внутрішня економічна ситуація України вкрай складна та суперечлива на даний момент. З однієї сторони банківська система починає відновлюватись після перенесеного кризового падіння, і в основному націлена на кінцевого споживача, що в свою чергу збільшує його купівельну спроможність. Але при цьому майже відсутнє кредитування юридичних осіб, що слугує бар'єром для

появи нових представників ринку харчових товарів, та розвитку існуючих.

З іншого боку, нові економічні та політичні реформи не дають чіткого бачення майбутнього, що спричиняє невпевненість у прийнятті бізнес-рішень та сприяє зменшенню кількості представників даного ринку. Таким чином, вивчивши динаміку змін обсягів експертно-імпортних операцій на ринку продуктів харчування та враховуючи основні фактори, слід прогнозувати подальше падіння зовнішньоекономічної діяльності в даній галузі.

Врегулювання даної ситуації можливе за умов толерантної політики держави відносно представників ринку. Держрегулювання країни має обов'язково здійснюватись із врахуванням тенденцій змін основних макроекономічних показників та потреб операторів ринку.

Жорстке державне втручання в економічні процеси на ринку продуктів харчування, де панує первинний попит та існує майже чиста конкуренція, призведе до зникнення з полиць деяких видів продуктових товарів. Для покращення ситуації у сфері торгівлі державне регулювання повинно забезпечувати виконання таких завдань: розробка, прийняття, контроль за законодавством, що забезпечує правову основу і захист інтересів торговельних підприємств; реалізація державної політики щодо розвитку роздрібної та оптової торгівлі, а також торговельно-виробничої сфери на основі використання ринкових механізмів господарювання; послаблення прямих форм втручання і бюрократичного контролю за діяльністю підприємств; сприяння формуванню та товарному насиченню споживчого ринку, виробництву товарів, розширенню їх асортименту та поліпшенню якості з урахуванням попиту населення; зняття обмежень адміністративного регулювання торговельної діяльності; підвищення темпів зростання товарообороту на основі політики стимулювання розвитку споживчого сектору; створення умов для накопичення торговельного капіталу і зростання інвестицій у цій галузі.

Список використаних джерел:

1. Засянська О.В. Теоретичні основи боротьби з тіньовою економікою // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 76-84.
2. Кулинич Р.О. Валовий внутрішній продукт (валовий регіональний продукт) та валова додана вартість як результативні показники соціально-економічного розвитку держави та її регіонів// «Наука й економіка». Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету - Випуск 4. - 2006 р. – С. 42-54.
3. Статистичний щорічник України за 2008 рік. – К.: ДП „Інформаційно-аналітичне агентство”, 2009. – 566 с.
4. Точилі В.О., Венгер В.В. Формування функціонально ефективної моделі ринку: конкуренція і бар'єри, ринкова влада і державне регулювання // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 2. – С. 23-38.
5. Сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Лубчук, И. Тенденции рынка розничной торговли Украины [Электронный ресурс] // Retail.Ru : укр. ред. – Режим доступа : <www.retail.ru/ua>.